

הגישה הצבאית של פגיעה במטרות ערך איראניות במלחמה רבי־זירתית

תא"ל (מיל.) ד"ר מאיר פינקל, ראש תחום מחקר במרכז דדו

תקציר

במסגרת מלחמה עתידית בלבנון, שבה צה"ל יתמקד בהכרעת חזבאללה, יש אפשרות שאיראן תפעל באופן קינטי ישיר – ירי טק"ק וכטמ"מים על ישראל, כדי להסיט את צה"ל מהכרעה של בן חסותה. במצב כזה ייתכן שצה"ל יידרש לפעול נגד איראן באופן ישיר. המאמר מציע כי הגישה המרכזית לכך תהיה תקיפה של מטרות ערך (מטרות שלטוניות) במטרה לכפות על איראן הפסקה של הירי על ישראל ולשמר את מרחב הפעולה הצבאי בלבנון נגד חזבאללה. גישה זו גם תמנע שחיקה לא הכרחית של יכולות צה"ל ובה בעת תהווה ביטוי לעוצמה הצבאית של ישראל גם בעיני יתר השחקנים באזור ומחוצה לו.

מבוא

הדיון בשאלה כיצד לנצח את האויב מעסיק את צה"ל באופן תמידי. בשנים האחרונות התחדד הוויכוח סביב מידת המרכזיות של מרכיבים שונים וגישות לחימה שונות ובהן מהלומה מערכתית באש (תשלובת מודיעין-אש), תמרון והגנה. הדיון היה בעיקר סביב השגת ניצחון במעגל הראשון, ופחות בהקשר המעגל השלישי. מטרת המאמר להאיר שתי נקודות החשובות לצורכי בניין הכוח של צה"ל והפעלתו, בייחוד במעגל השלישי, כבסיס לדיון עקרוני.

הנקודה הראשונה: בהיסטוריה הצבאית של ישראל אפשר לזהות שלוש גישות מרכזיות להפעלת הכוח (ולבנינו) בהקשרי המעגל הראשון: תמרון והעתקת המלחמה לשטח האויב (המוכרת כ"גישת התמרון"), תקיפת מטרות בהיקף נרחב (המוכרת כ"גישת השחיקה"). שתי גישות אלה נידונו עד דק בשנים האחרונות, תוך טענה להעדפה נסתרת, או גלויה, להעדפת השנייה על הראשונה (ראו לדוגמה יום העיון במרכז למחקרי ביטחון לאומי ב־2019 – התמרון היבשתי ככלי חיוני

בביטחון הלאומי). גישה שלישית, הנגלית מתוך סדרת המבצעים בעזה בעשור וחצי האחרונים, היא גישה שבאה לידי ביטוי בהגנה חזקה בשילוב מרכיבים התקפיים מוגבלים, ונתפסת כמספקת כאשר מטרות העימות מוגבלות. יש סכנה שגישה זו "תזלוג" גם לזירות אחרות.

התפיסות הללו החליפו האחת את קודמתה בתהליכים ממושכים שלא תמיד לוו באמירות תפיסותיות ברורות. תוך כדי החלפות פרדיגמטיות אלה, צצה מדי פעם גם גישה רביעית, גישה של תקיפת "מטרות ערך" – תקיפת מטרות שלטון ומטרות דואליות (מטרות אזרחיות בשימוש צבאי) – שנתפסה כהשלמה לגישה המרכזית של אותה עת. החלק הראשון של המאמר יסקור את מאפייניהן של הגישות כדי לאפשר דיון בהיר וממוקד בהן כתשתית לקבלת החלטות בבניין הכוח למעגל הראשון.

הנקודה השנייה: בהקשר המעגל השלישי, ניסיון ליישם את גישת "תקיפת המטרות" שפותחה בהקשר המעגל הראשון – תקיפה בהיקף רחב – כגישה מרכזית גם למעגל השלישי במלחמה רחבת-היקף בצפון, טומן בחובו אתגרים משאביים ומבצעיים. החלק השני של המאמר יציע כי נכון יהיה לפתח את גישת הלחימה מבוססת מטרות הערך (תשתיות שלטון) כמרכיב המרכזי בהקשר המעגל השלישי, יחד עם מרכיב ההגנה, כאשר מלחמה בלבנון תתרחב גם ללחימה ישירה עם איראן.

המאמר הוא מאמר המשך למאמר העוסק באפיון מלחמה שלישית בלבנון, שבו התמקדתי בחזבאללה וטענתי כי גם בתרחיש של מלחמה רביזרתיית, הכוללת מלחמה בלבנון, ירי מעזה, מהומות באיו"ש וירי איראני על ישראל, נכון יהיה להתמקד באויב הקרוב ורחבי-ההיקף – חזבאללה. ניצחון מכריע את חזבאללה ישפיע על שאר אויבי ישראל, ובפרט על איראן, יותר משתשפיע פגיעה לא מכרעת גם בחזבאללה וגם באיראן (פינקל, 2022). מאמר זה יתמקד בשאלה הבאה: בהינתן מלחמה כוללת מול חזבאללה, מה נכון יהיה לעשות ישירות מול איראן אם זו תפעל ישירות נגד ישראל?

יהיו מי שיטענו שסבירותו של תרחיש כזה נמוכה, שכן חזבאללה נבנה כחזית קרובה לישראל כדי למנוע מאיראן את הצורך ללחום ישירות מול ישראל, ולכן איראן לא תתערב ישירות גם אם חזבאללה יעמוד בפני הכרעה. קשה לקבוע מה הסבירות לכך, אך הנחת העבודה שלי היא כי גם אם האינטרס הקר יהיה להימנע ממעורבות ישירה, היבטים אחרים כמו מחויבות על רקע דתי, אישי, או צורך בהפגנת כוח מול קהל ידידותיה של איראן, יכולים לדחוף לכך.

עוד אציין, כי המאמר אינו מתמקד בתרחיש אחר, שבו מטרתה של ישראל תהיה לפגוע במתקני הגרעין האיראניים, אם כי לא ניתן לשלול שישראל תנצל מצב של התערבות איראנית ישירה במלחמה ישראלית עם חזבאללה כדי לתקוף מתקנים אלה. גם כאן, אם יגיבו האיראנים לתקיפה ישראלית של אתרי גרעין, נכון יהיה בשלב השני לפעול בגישת מטרות הערך.

השתנות הגישות בצה"ל בהקשר המעגל הראשון

שלוש הגישות המרכזיות בפעולה במעגל הראשון הן גישת העברת המלחמה לשטחו של האויב באמצעות תמרון; גישת השמדת האויב באמצעות תשלובת מודיעין ואש מנגד; וגישת ההגנה הרב־ממדית. הגישה הרביעית היא גישת מטרות הערך.

לכאורה שלוש הגישות הראשונות הן מרכיבים של תפיסה אחת כוללת לניצחון במעגל הראשון, כפי שהגדיר אותה הרמטכ"ל כוכבי (כוכבי, 2020, עמ' 7–10). בפועל, שני המרכיבים הראשונים מייצגים גישות מתחרות שהופכות לאורך השנים לגישות המשלימות זו את זו. השלישית, אטען כאן, הפכה החל מתחילת העשור השני של המאה ה־21, כאשר מערכת כיפת ברזל נכנסה לפעולה, ממרכיב משלים לגישה העומדת בפני עצמה, במבצעים מוגבליהיקף בעזה.

גישת העברת המלחמה לשטחו של האויב באמצעות התמרון הייתה מהקמת המדינה ועד סוף שנות ה־90 הגישה האסטרטגית המובילה להשגת ההישגים המדיניים שאותם מדינת ישראל הייתה צריכה להשיג. סכנת הפלישה הערבית חייבה בראש ובראשונה להסיר את האיום (על הקרקע או מִממד האוויר) מהמדינה הקטנה בכל דרך, כבר בתחילת לחימה, לפני שנוצרה הכרעה בשדה הקרב. המענה הצבאי המרכזי לגישה זו היה התמרון, ככזה שאינו רק מגן על המדינה הקטנה אלא מסיר את האיום הקרקעי מעליה. ברמה האסטרטגית לגישה זו הייתה חשיבות נוספת – אל מול כושר העמידה העודף של האויבים והחוסר בעומק אסטרטגי למדינת ישראל, נדרש היה כוח מחץ התקפי שיהרוס את מכונת המלחמה של האויב (הכרעה בשדה הקרב) ויביא במהירות להפסקת הלחימה ולחזרה לשגרה. כך נמנעה ישראל מכניסה למלחמות התשה, שבהן סבלה מנחיתות. זאת ועוד, היכולת לסיים במהירות את הלחימה נבעה גם מההנחה כי רצוי "לקבוע עובדות בשטח" מוקדם ככל האפשר במלחמה, לפני שהמעצמות יעצרו את צה"ל, משיקוליהן השונים.

גישה זו החלה להיות מאותגרת בעיקר אחרי מלחמת לבנון השנייה משלוש סיבות עיקריות: התפתחות האויב הלא מדינתי ורגישותו הנמוכה (לכאורה) לכיבוש שטח; נורמות בין־לאומיות שמגבילות פעולה הכוללת כיבוש שטח, בעיקר כשהוא מאוכלס; מחירה של הגישה הזו, גם במשאבים וגם בנפגעים, בלחימה בשטחים בנויים שבהם קשה היה להביא לידי ביטוי את יתרון הכוח המתמרן.

גישת השחיקה באמצעות תשלובת המודיעין והאש מנגד עברה שני גלגולים. כתוצאה מלקחי מלחמת יום הכיפורים החלה להתפתח גישה שניסתה לצמצם את יחסי השחיקה של קרבות שריון כפי שהיה במלחמה. הרעיון היה ליצור שדה קרב עמוק במקביל לקרב בחזית. פותחה יכולת השמדה מערכתית מנגד של רק"ם (פינקל, 2020, עמ' 255–272) והיא הייתה גישה משלימה לחיזוק גישת העברת המלחמה לשטחו של האויב ולהשמדתו באמצעות תמרון.

הגלגול השני החל ב־2006, כאשר צה"ל התמקד בלחימה בשטח בנוי. ההתפתחות בתחום הספקי התקיפה – תיעוש הפגיעה בתשתיות ובפעילי אויב, קיבלה בשנים האחרונות את שם הקוד 'מהלומות באש' (כוכבי, 2020, עמ' 8). בסדרת מבצעים מוגבלים בעזה התפתחה יכולת זו לכדי גישה עצמאית המביאה תפוקה אסטרטגית בפני עצמה, אם כי היא בתהליך החלפה בגישה אחרת שתתואר מיד. גישה זו, המאפשרת לפעול ללא תמרון, על הנפגעים הכרוכים בו, נתפסת כמיטבית, שכן היא מאפשרת חופש פעולה לדרג המדיני. כיום היא מהווה המרכיב המרכזי בתוכניות המלחמה של צה"ל מול חזבאללה.

גישת ההגנה הרב־ממדית, ככזו העומדת בפני עצמה, התפתחה בעשור וחצי האחרונים. ניצניה בלקחי מלחמת המפרץ הראשונה, עם התבררות איום הטק"ק על העורף. שם החלה להתפתח ההגנה נגד איומים מן האוויר, שעניינה מניעת פגיעה בעורף הישראלי ובשגרת חייו. מרכיבים מרכזיים במענה במסגרת גישה זו היו פיקוד העורף והקמת מערך ההגנה האקטיבית. אז, יכולת ההגנה מפני טק"ק הייתה המרכיב המרכזי בהתמודדות עם האיום מהמעגל השני.

לטענתי הגישה הפכה מגורם משלים לגישה העומדת בפני עצמה בסדרת המבצעים בעזה, החל ממבצע "עמוד ענן" ב־2011, עת הופעלה לראשונה מערכת כיפת ברזל. היא הלכה והתפתחה דרך "צוק איתן" ב־2014 ל"שומר החומות" ב־2021. אפשר לתמצת אותה במילים הבאות: מזעור הנזק על העורף ופגיעה מוגבלת באויב, אך מספקת לצורך "סגירת" העימות במהירות האפשרית. המאפיינים האופרטיביים שלה הם הגנה רב־ממדית בדגש על הגנה מפני תמ"ס, והגנה מפני חדירת אויב במנהרות, תוך הפעלת אש אווירית בהיקף מוגבל.

עדות למרכזיות ההגנה בעשור האחרון היא המעמד שהיא קיבלה בתפיסת הניצחון של הרמטכ"ל כוכבי – מעמד שווה־ערך לתמרון ולמהלומות באש, אומנם כמרכיב בתפיסה כוללת ולא כגישה. אך לטענתי כאן, מדובר בגישה העומדת בפני עצמה. במבצעים מוגבלים הגישה הזו מאפשרת חופש פעולה רחב לדרג המדיני, ומונעת ממנו את הצורך לפנות לשתי הגישות הקודמות. יש להיזהר ממצב שבו גישה זו תהפוך דומיננטית במלחמה שלישית בלבנון, שכן ממגוון סיבות שתוארו במאמרי הקודם (פינקל, 2022) אסור שהיא תהיה כזו. בהסתכלות היסטורית, כל גישה חדשה החלה כגישה תוספתית או משלימה לקודמתה ולאחר מכן הפכה לעצמאית – הן בהפעלת הכוח והן בבניינו. הדבר הוביל לכל מיני תופעות:

- עם השנים הפכו הגישות להיות מוכרות על ידי הדרג המדיני בצורה אינטימית באשר לתפוקות האסטרטגיות שאפשר להפיק מהם.
- מערכת בניין הכוח הצבאית והלאומית התארגנה למולן בצורה שיטתית והמשיכה לייצר להם תנע ארוך־טווח.
- הגישות סבלו בראשית דרכן מהתנגדויות האופייניות לארגונים צבאיים, שהם שמרנים מטבעם. התפתחותן הצריכה דחיפה של מפקדים בכירים, לאורך זמן רב.

אלה הן הגישות המובחנות. ישנה גישה אחת נוספת, סמויה – גישת מטרות הערך.

הגישה הסמויה מן העין - תקיפת מטרות ערך

תקיפת מטרות ערך – התאוריה בעולם

הרעיונות של פעולה אווירית הפוגעת ישירות במדינת האויב – תעשייה, תשתיות תעבורה, תקשורת, מרכזי ממשלה, ו"רצון הלחימה של העם", תוך עקיפת שדה הקרב היבשתי, הועלו לראשונה בעשור השני והשלישי של המאה ה־20 על ידי הוגה הדעות הצבאי האיטלקי ג'וליו דואה ומקביליו הבריטים והאמריקאים. דואה הציע כי תקיפה רחבה של חמשת המרכיבים הללו יכולה להכריע מלחמה, ללא צורך בקרבות יבשה עתירי אבדות שאפיינו את מלחמת העולם הראשונה. הניסיונות ליישם את גישתו של דואה במלחמת העולם השנייה, בהיקפים שונים, נכשלו כאשר נוסו על ידי הגרמנים בבלץ על לונדון, על ידי הבריטים והאמריקאים בהפצצות על גרמניה, ועל ידי האמריקאים בהפצצות על יפן, עד להטלת פצצות האטום (וגם כאן הקשר בין הטלת הפצצות לכניעת יפן מורכב יותר מתוצאות ההפצצות בלבד).

אחרי מלחמת העולם השנייה, ועם כניסת פצצות האטום לארסנל הכלים האמריקאי והסובייטי, קיבל הדיון התאורטי על תקיפה מהאוויר הקשר חדש. המושג "מטרות ערך" הוא מרכיב בתאוריה הצבאית הגרעינית שפותחה בארה"ב על ידי תאורטיקנים כמו שלינג (שלינג, 1981) ואנשי הפנטגון תחת הנהגתו של שר ההגנה רוברט מקנמרה בשנות ה־60. המושג תקיפת "מטרות ערך" (Countervalue) התייחס לתקיפה גרעינית של ערים ומתקנים תעשייתיים, לעומת המושג תקיפת "מטרות כוח" (Counterforce) שהתייחס לתקיפה גרעינית של מתקני שיגור טילים גרעיניים, בסיסי מפציצים גרעיניים וכדומה. הסוגיה המרכזית הייתה מהו סוג המטרות שפגיעה בהן תרתיע יותר את הסובייטים מפתחת מלחמה גרעינית. האיזון בין שני המרכיבים עבר כמה תהפוכות לאורך שנות ה־60, ולא אפרט את כולן. אציין רק שכאשר הנשיא קנדי ושר ההגנה מקנמרה ביקשו לצמצם את המשאבים שיושקעו בפיתוח ורכש טילים בליסטיים ומפציצים אסטרטגיים, שחיל האוויר האמריקאי ביקש להגדיל במסגרת גישת תקיפת מטרות כוח (כיוון שהארסנל הגרעיני הסובייטי גדל כל העת), החליט מקנמרה על אימוץ גישת תקיפת מטרות הערך, שהתאפשרה באמצעות כמות מצומצמת יותר של ראשי קרב גרעיניים, שהספיקו לפי החישובים להשמיד כשליש מאוכלוסיית ברית המועצות באמצעות תקיפת ערים (Correll, 2018).

יש לציין כי התאוריה של הרתעה ושל שליטה בהסלמה התפתחו גם הן במסגרת אותו מאמץ אינטלקטואלי בהקשר של לחימה גרעינית, ושני המושגים "ג'ורו" בצה"ל, אך בהקשרים של לחימה קונבנציונאלית. ההצעה במאמר זה היא "לג'ורו" גם את מטרות הערך ומטרות הכוח לצרכים הישראליים למצב של לחימה קונבנציונאלית מול איראן, באופן שיפורט בהמשך.

תקיפת מטרות ערך – היישום הישראלי

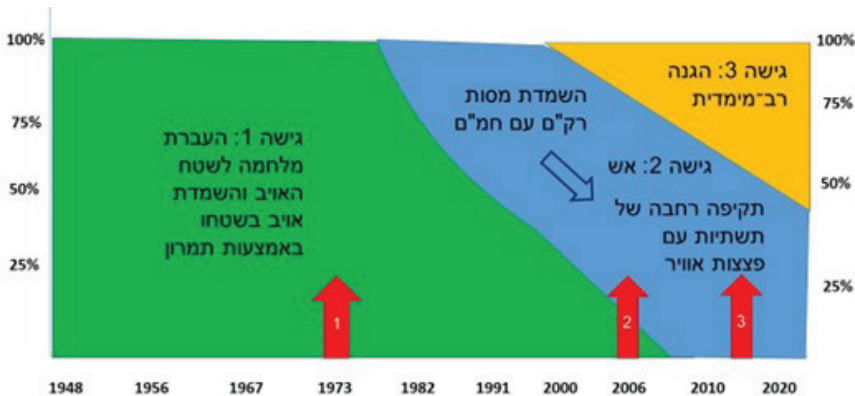
נטען כי גישת של תקיפה ממוקדת ערך, מהסוג הישראלי, התקיימה לצד כל שלוש הגישות – תמרון, מהלומה (תשלובת מודיעין ואש) והגנה – לאורך כל שנות קיומה של מדינת ישראל. עם זאת, הגישה מעולם לא נוסתה בצורה מובחנת ומרכזית אלא אך ורק כגישה תוספתית. אפשר לזהות שני היבטים של יישום גישה זו.

ההיבט הראשון הוא תקיפת מטרות שלטון במהלך מלחמות. דוגמה אחת היא תקיפת המטכ"ל הסורי בדמשק במלחמת יום הכיפורים (המטכ"ל הותקף כמטרה אסטרטגית ולא לשם הצורך הצבאי של שיבוש הפו"ש הסורי). התקיפה בוצעה כאיתנות לסורים, כי העורף הישראלי הוא "מחוץ לתחום", לאחר תקיפה סורית עם טילי פרוג ב-9 באוקטובר 1973 על בסיס רמת דוד (טיל אחד החטיא ופגע במרכז קיבוץ גבת) שדה תעופה מחניים וחפ"ק פיקוד הצפון בצפת.

במלחמת המפרץ ב-1991, במקביל לתכנונים לתקיפת הסקאדים במערב עיראק (מטרות כוח) נדונה גם תקיפת העיר בגדד (גולן, 2010). במלחמת לבנון השנייה ב-2006 תקיפת הדאחיה הייתה תקיפת מטרת ערך, וכך גם מה שקרוי מטרות "עוצם" במבצעים בעזה (רוחקס דומבה, 2019).

ההיבט השני הוא פגיעה ממוקדת בבכירי ארגוני טרור, בעיקר בעזה. הצורך של ישראל במימוש גישה זו נועד לענות על הבעיות הייחודיות של ישראל, ולעיתים גם נובע מחוסר התוחלת של המאמצים בגישות האחרות. הפיתוח הישראלי של חיסול ממוקד של בכירים כקטגוריה בפני עצמה התווסף למשפחת יעדי הערך הקלסיים של תשתיות בעלות ערך אסטרטגי. גם תקיפת 'יעדי איש' וגם תקיפת מטרות דואליות ותשתיות לאומיות הם ניסיון להשיג הישגים בשדה הקרב הקשורים ישירות עם הרמה האסטרטגית תוך עקיפת שדה הקרב הטקטי. רעיונות אלה קשורים לרעיון מבצעים מבוססי אפקטים (Effect Based Operations) שיובא לצה"ל מהצבא האמריקאי ועבר פיתוח תפיסתי צה"לי בתחילת העשור הראשון של המאה ה-21 (פינקל 2020, עמ' 287–316).

השתנות הגישות מתוארת גרפית בתרשים הבא:

התרשים מתאר את החלפת הגישות לאורך השנים בהקשרי המענה למעגל הראשון. אף שמסמכי התפיסה הצבאיים כמו מסמכי אסטרטגיית צה"ל ותפיסת הניצחון נותנים מעמד שווה לכאורה להגנה, לתקיפה רחבה באש ולתמרון, בפועל ההעדפה הנגלית בהפעלת הכוח ובבנינו החל מסוף שנות ה־90 הייתה למבצעים באש, והחל מכניסת מערכת כיפת ברזל לפעולה ב־2011 ההעדפה הנגלית היא להגנה, האש היא מרכיב בירידה והתמרון נתפס כלא רלוונטי. החיצים האדומים מציינים אירועים ייחודיים שאפשר לכלול אותם תחת גישת תקיפת מטרות ערך:

1. תקיפת המטכ"ל הסורי ב־1973.
2. רצונו של הרמטכ"ל חלוץ לתקף מטרות דואליות בלבנון, תקיפת הדאחיה בביירות והפשיטה בבעלבכ – כולן ב־2006.
3. תקיפת מטרות "עוצם" במבצעים בעזה.

אבחון האתגר בהקשר המעגל השלישי

לאורך השנים המיקוד הישראלי בהקשר האיראני היה בתוכנית הגרעין תוך חתירה לפגיעה וסיכול של התוכנית – מדינית ואף מוכנות לפעולה צבאית. רמת המוכנות השתנתה מאוד לאורך השנים. בנוסף, ישראל עסקה בפעילויות שונות מול איראן מתחת לסף המלחמה. כך, ישראל נערכה מעט יחסית למצב של מלחמה רחבה עם איראן וצבאה, במקביל למלחמה בחזיתות אחרות, אשר גם בהן הביטוי המעשי הוא התמודדות צבאית ישירה עם היכולות האיראניות הקרובות (בראשן חזבאללה).

איראן היא מדינת־ענק (אף ללא השלוחים), שהוכיחה יכולת התאוששות ועמידה הן במלחמה ממושכת מול עיראק והן למול סנקציות אמריקניות נרחבות לאורך שנים. איראן אף בנתה את יכולותיה הצבאיות באופן שיאפשר שרידות ולחימה לאורך זמן. לפיכך מלחמה עם איראן עלולה להביא למלחמת התשה בטווחים רחוקים. במצב זה החלופות שיש למדינת ישראל אינן מתחום ההכרעה, ומבוססות על הגנה ועל תקיפה באש, שעקב הטווח מוגבלת בהיקפה ובמשך הזמן שבו אפשר לקיימה, ביחס ליכולות התקיפה במעגל הראשון.

במילים אחרות, תקיפה מערכתית רחבת־היקף ויישום גישה של הכרעה באמצעות אש מנגד נגד מדינת־ענק שיכולת ההתאוששות ההיסטורית שלה מעידה על עומק אסטרטגי גדול משל ישראל, יכולים ליצור מצב התשתי מתמשך, שכדי למנוע אותו בגישות הקיימות תצטרך מדינת ישראל להקים כוח עצום (פנטסטי) בגודלו, לקיימו אך ורק ליעוד זה, וגודלו לא בהכרח יבטיח את המענה. זאת מאחר שלא־איראן יש יתרון מובנה ביצירת יתירות למערכים הצבאיים שלה בתוך עצמם וביניהם (למשל יתירות מערך הטק"א ההולך ומתפתח בתוך עצמו במקביל להתפתחות מערך הכטמ"ם ארוך־הטווח). במובן זה המלחמה במעגל השלישי תהיה במאפיינים אחרים לחלוטין מבחינה אסטרטגית־אופרטיבית ממלחמה במעגל הראשון, בשל אתגר המרחק, הגודל ויכולת ההתאוששות הטובה של איראן.

בין לחימה מבוססת תקיפת מטרות ערך לתקיפת מטרות כוח

הבעיה שמאובחנת כאן היא שכיום, בבואו לפתח יכולת פעולה ישירה נגד איראן במסגרת מלחמה רביזריתית (שעיקרה לטענתי צריך להיות בלבנון), צה"ל עלול "להעתיק" לזירה זו את גישת המהלומה באש (תשלובת מודיעין ואש) על מטרות כוח (צבאיות), שהיא מרכיב מרכזי בתפיסת הניצחון למעגל הראשון.

הבעיה: יישום גישה כזו מול המדינה האיראנית הגדולה והרחוקה כל כך מישראל מחייב השקעות־עתק, שהן אפשריות, אך יהיו להן השלכות על פיתוח יכולות אחרות לטובת המעגל הראשון. בנוסף, נשאלת השאלה אם גישה זו תוביל לעצירת המלחמה ואם תספיק כדי ליצור מאזן אסטרטגי חיובי ביום שאחרי, גם בהנחה שההתמודדות תהיה רביזריתית ותגרום פגיעה רחבה בישראל.

מרכיב מערך ההגנה לדורותיו השונים הוא מרכיב חשוב ותקף, אך המרכיב ההתקפי צריך להישען על גישה אחרת, ולפיה יש לאמץ לצורכי לחימה במעגל השלישי במסגרת מלחמה את גישת תקיפת מטרות הערך כגישה המרכזית, בשילוב גישת ההגנה. גם כאן תידרש השקעת משאבים ניכרת, אך סיכוייה להצלחה אסטרטגית גבוהים יותר.

כיצד מוצע שתיראה מלחמה עתידית מעין זו (בזירת המעגל השלישי, תוך כדי לחימה להכרעת חזבאללה), ומה יוגדר כהישג מוצלח?

תקיפת מטרות ערך תהיה הקרנת עוצמה ישראלית תוך כדי מלחמה עצימה בלבנון. לדוגמה – תקיפת מבני שלטון בטהראן והריסתם. השילוב של הרס מבנים כאלה ומטוסים החגים מעל שמי איראן הולמת ומספיקה לטענתי כמענה לירי טק"ק על ישראל. באופן זה תצמצם ישראל את האסימטרייה הנובעת מגודל השטח והאוכלוסייה האיראנית.

יש לציין כי על היכולת ההתקפית להיות קצרה בזמן הפעולה, עצמאית ובעלת יכולת חזרתית.

- הגנה חזקה – צמצום היזק לישראל ויכולת התמודדות עם היבטים התשתיים שישראל עלולה להיגרר אליהם.
- תקיפת מטרות כוח (כאילוץ – לדוגמה – מערכי הגנ"א) המשרתות את תקיפת מטרות הערך.

כאמור לעיל, גם אם העימות יתחיל בתקיפה ישראלית של מתקני הגרעין והאיראנים יגיבו לכך בירי על ישראל, כדאי שישראל תפעל בגישת מטרות הערך. טענה חשובה נוספת היא שהגם שלישראל יש כיום יכולת תקיפה רחבה יחסית באיראן, התועלת הנוספת של תקיפת מטרות, מעבר למטרות ערך שלטוניות, כמו תקיפת תשתיות לאומיות דואליות או תשתיות צבאיות (מטרות כוח), תהיה תועלת מועטה בשל הסיבות שהוזכרו באשר לאופי המדינה האיראנית. כלומר אפשר לתקוף יותר מאשר התקיפה המינימלית ההכרחית המוצעת כאן, אך למרות זאת לא כדאי לעשות כן.

תקיפת מטרות ערך אמורה לשרת כמה תכליות בתרחיש המתואר. התכלית הראשונה והחשובה ביותר היא לכפות (במובן של אכיפה) על איראן להפסיק

את הירי על ישראל. במילים אחרות, לתחם את אופי התמיכה שמעניקה איראן לחזבאללה תוך כדי מלחמה, מתוך הבנה כי לא ניתן יהיה לגדוע את כל היבטי התמיכה לארגון. התכלית השנייה היא שימור מרחב הפעולה של צה"ל בלבנון נגד חזבאללה. ברקע לכך עומדת ההבנה כי התקפות איראניות נגד יעדים ישראלים (צבאיים ואזרחיים) בהכרח יסיטו את תשומת הלב של מקבלי ההחלטות ואת חלק ממשאבי צה"ל, אשר בתרחיש זה עדיף שימשיכו להיות ממוקדים בהכרעת חזבאללה. בנוסף, הפגיעה במטרות ערך באיראן עשויה גם לשרת את דימויה האזורי של ישראל כמעצמה צבאית ובכך לחזק את נכסיותה בעיני ידידותיה ולהרתיע את יריבותיה.

בה בעת, בגישה המוצעת כרוכים גם סיכונים; הסיכון המרכזי הוא שאיראן תפרש באופן מוטעה את הפעולה הישראלית כניסיון לפגוע ביציבות המשטר או כעלבון מערבי שלא ניתן להבליג עליו.¹

בנסיבות כאלה, לא רק שהתקיפה של מטרות ערך לא תכפה ריסון, אלא היא תוביל את איראן להרחיב את פעילותה ההתקפית נגד ישראל. דרך אפשרית למנוע חוסר הבנה איראני שכזה היא לתזמן מסרים מלווים לפעילות הישראלית אשר יסבירו את ההיגיון העומד מאחוריהם. סיכון נוסף הכרוך בגישה זו הוא שהפגיעה ביעדים לא צבאיים באיראן תשחק את הלגיטימציה של ישראל ותצמצם את חופש הפעולה הצבאי שלה.

מדוע הלחימה ממוקדת הערך במעגל השלישי חשובה גם בהקשר המעגל הראשון?

בעיותיה של ישראל אינן רק איראן, אלא גם בעיות אקוטיות וחמורות לא פחות במעגל הראשון. בעת הנוכחית ובעתיד הנראה לעין, מדינת ישראל לא תוכל לנקוט את גישת המלחמה ממוקדת הערך במעגל הראשון כגישה מובילה, וזאת בשל סיבות רבות; ודי להבהיר שתיים מהם:

- תוחלת אסטרטגית – הצרכים של מדינת ישראל במעגל הראשון הם אכיפה משמעותית של הסדרים ביטחוניים הנובעים מיחסי כוחות הנוטים בבירור לצד הישראלי, שאותם אפשר להשיג רק לאחר פגיעה ניכרת ביכולתו הצבאית של האויב.
- סוגיית הלגיטימציה – תקיפת מטרות ערך במדינות כושלות נתפסת כלא לגיטימית.

אך בעיות המעגל השלישי אינן תקפות למעגל הראשון, ומדינת ישראל לא תוכל לקיים כוח ביטחוני משמעותי הכולל יכולת תמרון רחבה־היקף, מהלומה (תשלובת

1 את הקושי להבין את ההתנהגות האיראנית אפשר לראות במהלך "מלחמת הערים" בפברואר-אפריל 1988 במסגרת מלחמת איראן-עיראק. תקיפת טהראן בטילים עיראקיים ארוכי־טווח (סה"כ 189 טילים בשני שלבים) שכוונו לאזורי מגורים הפגיעה את האיראנים וגרמה להתרוקנות העיר מתושביה (עיר של 8 מיליון תושבים). עם זאת, תקיפת טהראן לא גרמה להפסקת התקיפות האיראניות על בגדד ועל ערים נוספות (מלובני, 2009, 392-395). ביולי 1988 החליט חומייני על הפסקת המלחמה, כלל הנראה בגלל כישלונות לוחמת היבשה.

מודיעין ואש) והגנה נגד תמ"ס בהיקפים מספקים להשגת הישג אסטרטגי משמעותי, אם תתמקד בהגדלת יכולת התקיפה במעגל השלישי מעבר ליכולת הקיימת כיום.

דווקא הבנה זו יכולה לחזק את ההבדלים בין בניין הכוח למעגלים השונים ולמקד אותו ואף יותר. גישת הלחימה הממוקדת ערך במעגל השלישי יכולה להיכלל בכלכלת בניין הכוח של מדינת ישראל ולהשיג את התוחלת האסטרטגית הייחודית הנדרשת מתקיפה באיראן במסגרת מלחמה רביזריתית שמוקדה בלבנון, תוך צמצום הסיכון מכניסה להתשה אסטרטגית ואפשרות לאכיפת הסכמים בין לאומיים מרסנים.

המלצות

ראשית, עצם הנכחת ארבע הגישות חשובה כדי לאפשר למנהיגות הצבאית והמדינית לדון באופן מושכל בהשקעות המשאבים הלאומיים והצבאיים לקיום היכולות העומדות בבסיס גישות אלה ביחס לתפוקות האסטרטגיות הנדרשות. כל ארבע הגישות נדרשות לתרחישי העימות השונים שעיימם מתמודדת מדינת ישראל, ונטישה של אחת מהגישות עלולה להוביל לחוסר איזון במערכת המבצעית.

שנית, מוצע לשקול כי הגישות המרכזיות במעגל השלישי תוך כדי מלחמה בלבנון או אחרי תקיפה של הגרעין יהיו גישת תקיפת מטרות הערך וגישת ההגנה. יישום גישות אלה יאפשר להחזיק בו זמנית יכולת הכרעה במעגל הראשון ויכולת תקיפה בעלת משמעות במעגל השלישי. יתרה מכך, מוצע כי הגם שיש כיום יכולת לתקוף באיראן בהיקף רחב (לדוגמה – תשתיות לאומיות דואליות), התועלת בכך תהיה שולית ביחס לתקיפת מטרות ערך. החרג הוא תקיפת מתקני הגרעין – לה ערך העומד בפני עצמו. הנושא מצריך דיון פנימי בצה"ל ואחר כך דיון צבאי-מדיני, שחיוני לעשותו במהרה כדי לקבל החלטות מושכלות בבניין הכוח למעגל השלישי.

סיכום

המאמר הציג שתי טענות. הראשונה – שתי הגישות ה"קלסיות" להפעלת כוח – תמרון ושחיקה (וביטוין האופרטיבי – תמרון יבשתי ומהלומה באש) וגם הגישה של הגנה רב-ממדית שהתפתחה כגישה העומדת בפני עצמה במבצעים מוגבלים בעזה, הן גישות נוכחות בשיח הצבאי. ההכרה בקיום הגישה השלישית חשובה (גישה של הגנה חזקה בשילוב מרכיבים התקפיים מוגבלים), שכן יש להיזהר מהעתקתה מעזה ללבנון. בראייה של עימות מול איראן במסגרת מלחמה רביזריתית שבה על צה"ל הוטל להכריע את חזבאללה, מוצעת גישה רביעית – גישת מטרות הערך. גישה זו התפתחה במלחמה הקרה בארה"ב בהקשר של תקיפה גרעינית, ויש לה ביטויים ספוראדיים במלחמות ישראל.

הטענה השנייה היא כי גישת מטרות הערך מציעה הישג מספק מול איראן במסגרת מלחמה רביזריתית (תוך בידוד נושא מתקני הגרעין) שהוא – הוכחת יכולתו של צה"ל לתקוף מטרות שלטון בטהראן תוך כדי הכרעת הזרוע הקדמית

של איראן באזור – חזבאללה. אם חזבאללה יוכרע לא יידרש לעשות באיראן מעבר לכך. אם ישראל תשקיע מאמץ־יתר בתקיפה רחבת־היקף באיראן (מעבר ליכולתה כיום שהיא כבר יכולת רחבה), יש סכנה להטיה בניין הכוח שבעת מבחן תביא לקשיים בהכרעה בלבנון.

בהינתן יכולתה של איראן לספוג גם היקפי תקיפה גדולים, אסור שמלחמה שלישית בלבנון תסתיים במצב שבו גם חזבאללה לא הוכרע. מצב כזה יהיה גרוע לישראל. יישום גישה של תקיפת מטרות ערך באיראן ומיקוד בניין הכוח בהכרעת חזבאללה יאפשרו לכפות על איראן הפסקה של הירי נגד ישראל ולשמר את חופש הפעולה הצבאי הדרוש להכרעת חזבאללה.

המחבר מודה לאלוף ד"ר יעקב בנג'ו, ראש אג"ת; לסא"ל ע', ראש תחום תכנון המערכה בחה"א; לאל"ם א' ולסא"ל נ' מחטיבת המחקר באמ"ן, על הערותיהם החשובות.

רשימת המקורות

- גולן, שמעון (ינואר 2010). **מלחמת המפרץ 1991 – דיונים בתוכניות המבצעיות**. אמ"ץ־תוה"ד־המחלקה להיסטוריה.
- כוכבי, אביב (יוני 2020). "הקדמת הרמטכ"ל". **בין הקטבים**, גיליון 30:28, עמ' 7-10.
- מלובני, פסח (2009). **מלחמות בבל החדשה**. מערכות.
- פינקל, מאיר (2020). **המטכ"ל – כיצד הוא לומד, מתכנן ומתארגן**. מערכות.
- פינקל, מאיר (6 בדצמבר 2022). "תיאום ציפיות: מהו ניצחון במלחמת לבנון הבאה ומהו מחירו". **בין הקטבים**, תוכן מקוון.
- רוחקס דומבה, עמי (29 במרץ 2019). "תכירו: מטרות עוצם". **ישראל דיפנס**.
- שלינג, תומאס (1981). חימוש והשפעה. מערכות.
- מערכת המכון (21 בנובמבר 2019). "סיכום יום העיון 'התמרון היבשתי ככלי חיוני בביטחון הלאומי'". **המכון למחקרי ביטחון לאומי**.
- Correll, John (2018). *The Making of MAD. Air and Space Forces*